

**ȘTEFAN CEL MARE ȘI SERBĂRILE DIN ANUL 1904.
ECOURI ÎN PRESA MAGHIARĂ A VREMII
STEVEN THE GREAT AND THE CELEBRATIONS IN 1904.
ECHOES IN THE HUNGARIAN PRESS OF THE TIME**

*Mircea-Cristian Ghenghea**

10.52846/AUCSI.2025.2.05

Abstract

An important event for a great part of the Romanian nation in 1904, the 400th commemoration of the death of the voivode Stephen the Great was marked by a number of manifestations organized in the Kingdom of Romania, as well as at Putna Monastery, situated in the alienated Bucovina. Those moments received the appropriate attention of the contemporaries and the Romanian press, but inevitably provoked the interest and concern of some state entities in which Romanian territories were incorporated. Together with other factors within the Austro-Hungarian Empire, the Hungarian press covered the manifestations and presented them in a manner specific to Budapest's interests, attempting to portray certain images of Stephen the Great as well as the actions that features the Moldavian voivode as their leitmotiv.

Key words: *Stephen the Great, 1904, Hungarian press, Putna, Iași, Bucharest.*

Considerate drept „cele mai mărețe manifestări din epoca modernă dedicate Sfântului Ștefan cel Mare” (*Serbările de la Putna*, 2021: 16), celebrările organizate în anul 1904 în Regatul României, precum și la Putna din Bucovina aflată, atunci, în cadrul Imperiului Austro-Ungar, au avut diferite implicații și semnificații nu doar pentru ansamblul națiunii române, ci și pentru autoritățile de la Budapesta și Viena. Aflată, din 1883, într-o alianță cu vecinul său extracarpatic, monarhia dualistă a reacționat pe tonalități diferite în cele două capitale ale sale – în timp ce autoritățile maghiare au adoptat o atitudine intransigentă și reprobatoare față de evenimentele organizate de români, factorii decizionali vienezi căutau să promoveze, inclusiv la solicitarea Germaniei, liderul de necontestat al Triplei Alianțe, o linie cât mai echilibrată și conciliatorie, încercând să se interpună între cele două tabere pentru nivelarea asperităților și depășirea tensiunilor (Mihalache, 2007: 77). Situația, deloc nouă pentru relațiile dintre membrii respectivei alianțe, căpătase, totuși, nuanțe particulare în anul 1904. Într-un context destul de complicat, care exceda uneori limitele simplelor uzanțe și înțelegeri politice și diplomatice, supralicitând patimile și orgoliile naționale, presa ambelor părți a fost angrenată în promovarea, dezbaterea, contestarea și/sau susținerea comemorării lui Ștefan cel Mare. Totodată, din motive subînțelese, organele de presă românești și maghiare au formulat și diverse puncte de vedere asupra

* Associate Professor, PhD, “Alexandru Ioan Cuza” University of Iași, Faculty of History, History Specialisation, No. 18, Blvd. Carol I, Iași County, e-mail: mcghenghea2010@yahoo.com.

unor subiecte sensibile din relațiile reciproce, pe care oficialitățile de la București și de la Budapesta nu le puteau aborda și discuta atât de ușor.

Încă de la începutul anului 1904, Spiru Haret, ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice în cadrul cabinetului condus de către Dimitrie A. Sturdza (Mamina, 2000: 315), a gândit marcarea, în luna iulie, a celor 400 de ani de la moartea celui mai vestit voievod al Țării Moldovei într-un mod deosebit, care să aibă un impact considerabil atât pe cuprinsul Regatului României, cât și la românii de peste granițe. Așa cum s-a demonstrat, deja, la nivelul istoriografiei noastre, era mai mult decât un simplu gest care să arate implicarea autorităților în celebrarea memoriei unei personalități istorice de seamă în trecutul neamului, mizele putând fi identificate nu doar în registrul simbolisticii și reprezentării istorice, ci și la nivelul disputelor politice ale vremii, cu o trimitere mai mult sau mai puțin explicită și la idealul unității naționale care trebuia îndeplinit (Mihalache, 2007: 72-75). Astfel, inițiativa neobositului ministru liberal viza mai multe obiective, care aveau de-a face inclusiv cu reproșurile și atacurile adversarilor de nuanțe conservatoare, care taxaseră pasivitatea guvernului Sturdza (instalat în data de 14/27 februarie 1901) (Mamina, 2000: 315) cu privire la comemorarea a 300 de ani de la moartea lui Mihai Viteazul, dar încercau, în același timp, să răspundă și nemulțumirilor crescânde ale opiniei publice referitoare la intensificarea eforturilor de maghiarizare a românilor ardeleni din timpul guvernului condus de Tisza István (Mihalache, 2007: 74-75).

Problema maghiarizării forțate a conaționalilor de dincolo de munți a constituit în permanență un subiect extrem de delicat al relațiilor româno-maghiare începând cu jumătatea veacului al XIX-lea. Treptat, după realizarea dualismului (iunie 1867) și mai ales din anii '80 ai veacului amintit, tendințele de maghiarizare au început să capete un contur tot mai clar în plan public și instituțional, fiind oficializate și promovate de la cel mai înalt nivel. Spre a înțelege mai bine starea de tensiune și de iritare existentă la nivelul opiniei publice românești, dincolo de agitațiile specific politicianiste și naționaliste și de campaniile de presă, menționăm doar câteva din momentele care, în ultimele decenii, pigmentaseră acest uriaș efort de deznaționalizare a românilor și a celorlalte etnii nemaghiare trăitoare pe teritoriul fostului regat al Sf. Ștefan: înființarea, în anul 1881, la Budapesta, a Societății pentru maghiarizarea numelor („Központi Névmagyarosító Társaság”), în fruntea căreia a fost numit Telkes Simon (născut Simon Rubin); înființarea, în decembrie 1884, a vestitei Asociațiuni maghiare de cultură din Transilvania („Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület”), menită să contracareze inițiativele și manifestările ASTREI românești; *Memorandumul* și arhicunoscutul proces al memorandiștilor (1892-1895), care a avut numeroase ecouri și în plan european; sărbătorirea, cu un fast deosebit, a „mileniului maghiar” în anul 1896, fapt care, pe termen scurt, a contribuit și la intensificarea mobilizării pentru maghiarizare; apariția, în anul 1897, a unui adevărat manual de maghiarizare,

realizat de către anterior pomenitul Telkes Simon, intitulat *Cum să maghiarizăm numele de familie?* (*Hogy magyarosítsuk a vezetéknévünket?*), lucrare care a cunoscut și o a doua ediție, revizuită și extinsă, în anul următor, 1898; ș.a.m.d.

Toate acestea, alăturate și motivațiilor dezvoltate și resimțite în plan intern de către liberali, aflați la putere, au contribuit în a-l determina pe Spiru Haret să elaboreze un plan de acțiune foarte ambițios, care a conturat o anvergură nemaicunoscută, până atunci, pentru o astfel de manifestare – comemorarea unei personalități din trecutul românilor. Totodată, evenimentul din 1904 reprezenta o bornă semnificativă în ansamblul manifestărilor de acest gen, prin care statul contribuia la glorificarea publică a unui simbol al istoriei naționale: „Trecerea într-un nou secol, ultimul al mileniului II, îndemna la retrospective, coexistente, însă, cu sentimentul că prezentul se lăsa prea mult invadat de angoasele viitorului, îndepărtându-și certitudinile trecutului. Fiind prima sărbătoare de mari proporții a noului secol, comemorarea celor 400 de ani de la stingerea din viață a lui Ștefan cel Mare avea să deschidă o serie de alte asemenea experimente, care marcau o fază distinctă, dar incipientă deocamdată, a politicilor patrimoniale: a lua definitiv în evidență și a conserva, măcar la modul declarativ, amintirea marilor momente ale istoriei noastre” (*Ibidem*: 75).

Trebuie spus că, în bună măsură, alături de o parte a politicienilor și a guvernanților, presa maghiară a intuit și a înțeles corect semnificațiile evenimentului din 1904, care avea de-a face nu doar cu trecutul istoric al Moldovei și cu personalitatea lui Ștefan cel Mare. Faptul ca atare a fost foarte bine evidențiat și explicat la nivelul literaturii de specialitate de către istoricul ieșean Andi Mihalache. Analizând contextul afirmărilor identitare și al culturii istorice din prima parte a veacului al XX-lea, acesta arăta, în legătură cu aspectul în cauză: „Dacă francezii începutului de secol XIX se defineau ca «romani înviați», ceva mai târziu, românii, neavând o antichitate clasică care să inspire modelul agorei, se reîntorceau sistematic în Evul Mediu, din care extrăgeau măcar un model de solidaritate între conducători și conduși. Bunăoară, Ștefan cel Mare era sărbătorit în 1904 nu atât în ipostaza de luptător pentru neatârănare, cât în aceea de garant al unității culturale a românilor de pretutindeni și de precursor al viitoarei reîntregiri teritoriale. Repetiția rituală relua, deci, niște posibilități deschise anterior, permițând înțelegerea unor timpuri unice, revoluționale, dar care nu încetau să conțină și germenii prezentului. Turcii nemaifiind o problemă stringentă, repetiția, re trăirea rituală a epocii ștefaniene semnifica acum căutarea unei «noi înrădăcinări a actualității» [...]. Mai curând noii vecini, unguri și ruși, păreau să moștenească – de vreme ce dețineau Transilvania, nordul Bucovinei [sic! corect: Bucovina – n.n.] și Basarabia – postura de adversari ai politicii pan-românești a voievodului moldovean” (*Ibidem*: 81).

Cu alte cuvinte, ipostaziat ca simbol al unității culturale a românilor, Ștefan era, în același timp, precursor al așteptatei și doritei întregiri teritoriale, devenind, astfel, contemporan cu urmașii săi din veacul al XX-lea. Sublimarea timpului istoric prin discursurile rostite și festivitățile organizate contribuiau la impulsionearea idealului prezentului, valorificând capitalul de imagine și memoria populară a marelui voievod, proclamat încă de atunci, din 1904, drept „cel mai mare român” de către Spiru Haret și N. Iorga (*Serbările de la Putna*, 2021: 43). Procesionile publice desfășurate la Putna, Suceava și în mai multe localități din Regat (Buzău, 2020: 124-134) au avut, de asemenea, rolul lor în cultivarea unui climat dominat de un entuziasm general, care în destule rânduri se plia pe o graniță foarte fluctuantă între realitatea istorică și legendă.

Însă nu toate vocile erau voit entuziaste ori nerealistice. Au existat și atitudini în opoziție aproape flagrantă cu discursul oficial promovat de autorități și de unii intelectuali, cu tonul pe alocuri vehement celebrator și lăudător care putea fi regăsit, de exemplu, în cuvântarea unei personalități precum Grigore Tocilescu (Tocilescu, 1904)¹. Astfel, pe prima pagină a ziarului „Adevărul”, condus de Constantin Mille, era publicată, în ediția din 6 iulie 1904, alături de un articol incisiv care-l viza pe prim-ministrul Dimitrie A. Sturdza în contextul comemorării voievodului moldovean (Spot, 1904: 1), și o caricatură sugestivă, imaginând un dialog peste secole între cei doi conducători, Ștefan cel Mare și Carol I. Textul însoțitor se constituia și într-un atac indirect atât la adresa absenței persoanei regelui de la manifestările organizate în acele zile, cât și la semnificația gestului celui din urmă, care trimisese la Putna o coroană pentru cinstirea marelui înaintaș: „Ștefan cel Mare (către regele Carol). – Eu ți-am lăsat o coroană destul de prețioasă! Puteai și tu să-mi trimiți una mai ceva decât asta de jos!!” (*Adevărul*, 6 iulie 1904: 1)². Fie doar și din acest context reieșea aluzia implicită la granițele de altădată ale Moldovei aflate în statul român, din care numai o parte se regăsea în cadrul său etnic și politic firesc: răsăritul și miazănoaptea Țării Moldovei – Basarabia și Bucovina întreagă – nu erau în România.

Ca și în cazul Serbării de la Putna din 1871, un fervent important pentru dinamizarea pregătirilor și popularizarea evenimentului dedicat voievodului moldovean printre românii din afara granițelor Regatului a fost reprezentat de studențimea română concentrată în centre universitare din țară și din Europa – București, Iași, Cernăuți, Viena, Berlin, Budapesta etc. Însă tocmai această eferescență studențească a provocat o reacție a autorităților maghiare foarte rău primită de opinia publică românească. Studenții români din capitala Ungariei s-au mobilizat și i-au contactat pe colegii lor din Cernăuți, având în vedere participarea la evenimentul de la Putna (*Serbările de la Putna*, 2021: 16). Aflând despre planul acestora, rectorul Universității din Budapesta, Heinrich Gusztáv, de altfel, un foarte cunoscut filolog, scriitor și profesor (Schöpflin,

¹ Este vorba despre textul cuvântării rostite în ședința din 4 iunie 1904 a Academiei Române.

² Caricatura de la rubrica *Chestia zilei*, intitulată *Între doi suverani*.

1929: 229), apreciat și de către unii studenți români (Porțeanu, 2005: 131), a emis, în data de 7/20 mai 1904, un ordin prin care avertiza împotriva prezenței la respectivul eveniment, amenințând cu excluderea potențialilor participanți din învățământul superior. Ordinul rectorului, care semna, de altfel, și în calitate de consilier ministerial, a fost publicat în principalele periodice maghiare ale vremii și însoțit de diverse comentarii, toate dezaprobatore la adresa agitatorilor („Román diákok mozgalma. – Az egyetemi rektor rendelete. –”. *Budapest. Kepes politikai napilap*, 21 mai 1904: 8; „Román diákok mozgalma”. *Budapesti Napló*, 21 mai 1904: 7; „A tudományegyetem rektora a román nemzetiségű hallgatókhöz”. *Pesti Hírlap*, 21 mai 1904: 11; „Oláh mozgalom a budapesti egyetemen”. *Szeged és Vidéke*, 22 mai 1904: 14). În cuvinte tranșante și fără echivoc, Heinrich Gusztáv îi incrimina pe „acei cetățeni maghiari de limbă română care se bucură de binefacerile universității maghiare, se consideră pe sine ca aparținători la națiunea unei țări străine și se străduiesc să se folosească de sărbătoarea națională a unei țări străine ca să se organizeze în corpore și să păcătuiască împotriva datoriei patriotice pe care o au față de patria lor, statul maghiar”; în opinia sa, „un astfel de cetățean infidel, care se dedică străinilor și tulbură buna înțelegere existentă în rândurile tineretului maghiar, sub egida geniului național maghiar, și instigă la ură de rasă, *nu poate să fie membru al vreunei universități maghiare*” („Román diákok mozgalma. – Az egyetemi rektor rendelete. –”. *Budapest. Kepes politikai napilap*, 21 mai 1904: 8).

Așa cum era de așteptat, decizia respectivă a provocat indignarea opiniei publice românești și a atras reacții atât din partea acesteia și a presei, cât și a studenților. Aceștia au luat atitudine, trimițând memorii și proteste inclusiv la Budapesta, unele din respectivele documente fiind publicate și comentate în presa maghiară. După ceva mai mult de o săptămână, redacția ziarului „Budapesti Hírlap” se referea la replica oferită de gazeta „Tribuna” din Arad, blamând maniera în care jurnaliștii români au prezentat faptele și limbajul utilizat de aceștia și sugerând că, de fapt, acestea s-ar constitui în dovezi pentru existența unei neîngrădite libertăți de exprimare: „Frumos, foarte frumos! Așa scriu despre națiunea maghiară, în Ungaria, românii cei *asupriți*” („Tilalom a budapesti román diákoknak”. *Budapesti Hírlap*, 31 mai 1904: 10)³. Ulterior, în ediția din 10 iunie 1904, același periodic își informa cititorii că studenții români din Viena și din Berlin au trimis un protest către oficialități, publicând și textul acestuia („A rektor tilalma és az oláh diákok”. *Budapesti Hírlap*, 10 iunie 1904: 7; „Román diákok tiltakozása”. *Magyarország*, 11 iunie 1904: 9).

Menționând aceeași nemulțumire a studenților români din Viena față de interdicția exprimată de către Heinrich Gusztáv și faptul că atât rectorul, cât și Berzeviczy Albert, ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, primiseră protestul acestora, cotidianul budapestan „Az Újság” concluziona sec și

³ „Szép, nagyon szép! Így írnak a magyar nemzetről Magyarországon az *elnyomott* románok”.

tranzant: „Bineînțeles, aceste proteste nu vor avea niciun rezultat și nu vor schimba acea decizie corectă că studenții români din Budapesta nu au ce căuta la o demonstrație politică cu caracter pan-românesc” („Román diákok tiltakozása”. *Az Ujság*, 10 iunie 1904: 10)⁴.

Chestiunea legată de semnificațiile manifestării de la Putna a fost reluată și analizată într-un text amplu apărut în paginile deja amintitului ziar „Budapesti Hírlap” din data de 12 iunie, în cadrul rubricii *Valuri politice* (*Politikai hullámok*), scris, conform informațiilor din presa vremii („Serbarea de la Putna și Maghiarii”. *Gazeta Transilvaniei*, 1(14) iunie 1904: 2; *Evenimentul*, 4 iunie 1904: 2-3), de către cunoscutul publicist Jancsó Benedek (Porțeanu, 2005: 134)⁵. Nu are rost să insistăm asupra imaginii istorice a lui Ștefan cel Mare oferite de autor, care se găsește, în mai multe privințe, în totală contradicție cu realitățile înfățișate în istoriografia română de atunci și de acum. Mai importante sunt, din punctul de vedere al cercetării noastre, considerațiile pe care le-a exprimat cu privire la importanța evenimentului pentru maghiari și interesele acestora. Astfel, deplângând indirect eșecul politicii de maghiarizare, ajunge să efectueze o interesantă paralelă între Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul, pe care, în opinia sa, românii i-ar fi cinstit în primul rând deoarece i-au înfrânt pe maghiari: „În vara aceasta se împlinesc exact 400 de ani de când rămășițele pământești ale voievodului Ștefan au fost așezate în cripta mănăstirii Putna. Inteligența românească din Bucovina a decis să sărbătorească ziua acestei aniversări. Autoritățile provinciale, de vreme ce a fost dorința inteligenței românești bucovinene, nu au avut nicio obiecție împotriva serbării preconizate. Când a auzit tinerimea studioasă din București despre eveniment, s-a gândit imediat să reitereze, la scară mai mare, sărbătoarea unității și reciprocității românești ținută cu 30 de ani în urmă și să o transforme într-o demonstrație explicit și inconfundabil daco-română. A făcut apel la toată studențimea de naționalitate română să se prezinte în corpore la serbare, oricărui stat i-ar aparține. Studenții de naționalitate română din Budapesta și Cluj au acceptat invitația și s-au pregătit intens pentru serbarea de la Putna. Mai multe sute voiau să se prezinte, ca dovadă că orice străduință a politicilor maghiare de instrucțiune publică a fost în van, neproductivă, pentru că în sufletele lor nu patriotismul maghiar, nu sentimentul apartenenței la națiunea maghiară a prins rădăcini, ci acel sentiment de unitate și reciprocitate românească, care ca rezultat al promisiunii făcute în curtea mănăstirii de la Putna a devenit un resort așa de puternic al oricărei mișcări românești din ultimii 30 de ani.

⁴ „Ezeknek a tiltakozásoknak természetesen nem lesz semmi foganatjuk és semmit sem fognak változtatni azon a helyes intézkedésen, hogy a budapesti román egyetemi hallgatóknak nincs mit keresniök egy pán-román jellegű politikai tünetésen”.

⁵ Cel care era cunoscut, în epocă, drept un „publicist maghiar specializat în combaterea mișcării naționale românești”.

Participarea tinerimii de naționalitate română din Ungaria la serbarea de la Putna are, pe lângă această trăsătură generală daco-românească, și o tentă antimaghiară deosebită, pentru că serbarea voievodului Ștefan are pentru noi, maghiarii, aceeași însemnătate ca și celebrarea voievodului Mihai și tocmai din această cauză acel român din Ungaria care participă la această sărbătoare, serbează în voievodul Ștefan la fel ca în Mihai Viteazul nu pe eroul întreprinzător, ci mai ales pe cel care i-a înfrânt pe maghiari. În ochii românului care îl vede pe maghiar dușman natural, voievodul Ștefan este o figură și mai mare decât Mihai Viteazul, pentru că cel din urmă l-a învins numai pe Andrei Báthory, însă primul pe cel mai puternic rege maghiar, pe Matia” (*Budapesti Hirlap*, 12 iunie 1904: 5).

După ce prezintă, din punct de vedere maghiar, bătălia de la Baia din 1467, Jancsó Benedek vorbește despre așa-zisul testament al lui Ștefan cel Mare, pe care îl corelează cu realitățile începutului de veac XX, intuind în mod corect schimbarea de paradigmă a României în cadrul Triplei Alianțe, care avea să devină evidentă în anii următori: „Testamentul politic al voievodului Ștefan este o creație recentă, precum sunt în general aceste tipuri de testamente politice. Astfel de testamente, cu toate că sunt inventate, au meritul de a exprima în mod sincer anumite aspirații naționale. Acest testament apocrif al voievodului Ștefan exprimă și astăzi anumite dorințe mai generale ale opiniei publice românești. Fidelă spiritului testamentului, opinia publică românească, nu cea oficială, ci cea mai generală, a cărei confesiune de credință este daco-românismul, nu vrea să se razăme nici pe maghiari, nici pe germani, ci pe cineva pe care îi crede mai puternici decât aceștia doi, anume rușii. Nu ne poate induce în eroare conjunctura că astăzi politica oficială a României înclină spre Tripla Alianță, întrucât și voievodul Ștefan susținuse că regele Matia este suzeranul său natural, dar de aceea, conform convingerii opiniei publice românești, a lăsat moștenire poporului său prin testament cultivarea prieteniei cu turcii. Astăzi în calculele opiniei publice românești inspirate de aspirațiile daco-românești turcii sunt înlocuiți cu rușii” (*Ibidem*: 5-6).

Merită menționat aici și faptul că irascibilitatea autorităților maghiare cu privire la agitatea spiritelor printre românii ardeleni, cărora li se interzisese participarea la Putna, s-a tradus inclusiv în încercarea, doar parțial reușită, a opririi circulației, în arcu intracarpatic, a cărții pe care N. Iorga o scrisese cu această ocazie, *Istoria lui Ștefan-cel-Mare povestită neamului românesc*. Dacă e să-i dăm crezare lui Iorga (Iorga, 1934: 47)⁶,

⁶ „Cartea am făcut-o, cu toată dificultatea documentării, dintr-un singur avânt și, măcar că Ungurii au oprit-o, pentru că spuneam într-însa că «strămoșii regelui Matiaș au mâncat mămăligă pe taler de lemn», am avut bucuria că, într-o călătorie prin Ardeal, tocmai pe la Baia-Mare, în casa unui sătean, fiica lui m-a întrebat, – arătându-mi cartea de la «Minerva» cu foaia de titlu împodobită de bizarul min<i>aturist Rola Piekarski, refugiat polon la Târgul-Jiului și boem plătit de Filip –, m-a întrebat, zic, dacă eu am scris-o, ca să strige apoi: «dacă e așa, apoi țucu-ți sufletul!»”.

faptul acesta s-a produs mai ales pentru că, în lucrare, se referea la originile românești ale regelui maghiar Matei Corvin, arătând că „străbunii Măriei Sale Ungurului Matiaș purtaseră căciulă, cămașă de cânepă și opinci și tăiaseră mămligă pe talger de lemn ca și învingătorii de la Podul Înalt, sărmanii țărani ai Moldovei!” (Iorga, 1904: 162-163).

În ciuda situației tensionate, redacțiile mai multor periodice maghiare au trimis corespondenți la manifestările de la Putna, spre a obține relatări directe, la prima mână, asupra celor ce se petreceau acolo. Conform informațiilor existente într-un manuscris păstrat în arhiva Mănăstirii Putna, chiar în incinta sfântului lăcaș s-a organizat, sub conducerea lui E. Ștefanelli, un birou de presă, mai mult decât necesar datorită numărului mare de redacții reprezentate. Din Ungaria au avut corespondenți și trimiși speciali următoarele ziare și structuri de presă: „Pester Lloijd», «Pești Hirlap», «Budapesti Hirlap», «Az Ujság», «Pești Naplo», «Magyar Hirlap» și «Biroul de corespondență regal unguresc» (<https://www.putna.ro/Cronologia-s2-ss4.php>). De altfel, odată cu apropierea comemorării și în timpul derulării manifestărilor de la Putna și din Regatul României, numărul corespondențelor și al textelor dedicate respectivelor manifestări a înregistrat o creștere numerică apreciabilă („Nagy István vajda ünnepe”. *Brassói lapok*, 16 iulie 1904: 3; „Nagy István vajda emlékezete”. *Budapesti Hirlap*, 15 iulie 1904: 7-8; *Budapesti Hirlap*, 17 iulie 1904: 10; „A király és a putnai ünnep”. *Ellenzék. Politikai napilap*, 21 iulie 1904: 6; *Független Magyarország*, 11 iulie 1904: 4; „A putnai ünnep”. *Független Magyarország*, 17 iulie 1904: 10; „Nagy István vajda emlékének megünneplése”. *Pesti Hirlap*, 17 iulie 1904: 11; „A nagy István vajda”. *Pesti Napló*, 15 iulie 1904: 17; „István vajda emlékezete”. *Pesti Napló*, 20 iulie 1904: 7). Se poate presupune că, dincolo de curiozitatea și interesul specifice profesiei jurnalistice, a existat și dorința de a observa, dacă era cazul, și alte chestiuni, care altfel ar fi fost mai dificil de surprins sau de verificat, cu atât mai mult cu cât aveau să fie prezenți delegați și reprezentanți ai unor organizații prea puțin agreate de către statul maghiar, precum, de exemplu, Liga culturală pentru unitatea tuturor românilor. Ca toți ceilalți confrăți ai lor aflați la Putna, corespondenții maghiari au urmărit discursurile care s-au rostit, atât din partea oaspeților veniți din România, cât și din partea oficialităților laice și religioase locale; au asistat la depunerile de coroane; au înregistrat ce figuri de seamă și-au făcut apariția la serbare și au rămas și la banchetul oferit după aceea; s-au edificat cu privire la entuziasmul care a animat întreaga manifestare, tradus în prezența a aproximativ 20.000 de persoane la mănăstire și în jurul acesteia; nu în ultimul rând, au fost martori și ai momentelor în care, sub îndemnul studenților prezenți acolo, câteva mii de oameni au cântat *Deșteaptă-te, române!*, *Trei culori* și *Drum bun, drum bun, toba bate*, tocmai când „la masa oficioasă totul se desfășura conform programului dinainte stabilit, toastându-se, atât din partea oficialităților românești, cât și a celor austriece, mai puțin în memoria lui Ștefan cel Mare și mai mult în sănătatea maiestății sale imperiale,

«care știe a prețui pe fideliu săi supuși» (<https://www.putna.ro/Cronologia-s2-ss4.php>; *Serbările de la Putna*, 2021: 20).

În acest context pare a avea oarecare acoperire un episod pe care-l găsim menționat în ediția din 19 iulie 1904 a ziarului „Budapesti Hirlap” și în care se arată că, în seara de 3/16 iulie, în timpul ospățului, doi ziariști maghiari, pe numele lor Bakcsy Kornél și Zászló János, au fost atacați de către studenții români, care i-au acuzat că sunt renegați și informatori: „În Bucovina, la mănăstirea de la Putna, românii adunați din România și din Ungaria au sărbătorit sâmbăta trecută împlinirea a 400 de ani de la moartea voievodului Moldovei, Ștefan cel Mare. Deja în timpul serbării, în discursurile unora dintre vorbitori s-a exprimat ura pe care românii o simt față de maghiari și a devenit evident că toată sărbătoarea este îndreptată în primul rând împotriva maghiarilor. Serbarea s-a încheiat seara cu un ospăț, unde studenții români au atacat doi ziariști din Budapesta, care s-au dus la Putna pentru a transmite presei maghiare știri despre desfășurarea evenimentului. Ziariștii maghiari Bakcsy Kornél, redactorul unui ziar local litografiat și colegul său, Zászló János au scăpat doar după intervenția ziariștilor germani și polonezi și după aceea un individ de la poliția secretă i-a escortat până la Cernăuți” („Magyar ujságírók a putnai ünnepen”. *Budapesti Hirlap*, 19 iulie 1904: 9).

Destule din concluziile exprimate în ziarele maghiare după încheierea manifestărilor de la Putna și din Regat nu erau de natură să-i liniștească pe adepții ideii de națiune politică maghiară. Edificator este un text amplu, inserat în ediția din 17 iulie 1904 a periodicului „Pesti Napló”, intitulat *Douăsprezece milioane de români (Tizenkétmillió román)*. După ce relatează, în manieră ușor deformată, desfășurarea evenimentelor de la Putna și de la București, și se revoltă cu privire la numărul de 12.000.000 de români menționat în rugăciunea tipărită într-o carte intitulată *Șezătoarea lui Ștefan Vodă*, autorul se lamentează cu privire la ineficiența procesului de maghiarizare și încheie astfel: „Trebuie să fim atenți la ecoul înflăcăării daco-românești de la Putna, iar când la hotare croații, slovaci, sașii își ascut armele împotriva ideii de stat maghiar, guvernul trebuie să pună capăt cu toată forța agitațiilor comise de românii aflați în corespondență cu Cel de Sus” (M.J., 1904: 7)⁷.

Discuțiile și analizele pe marginea comemorării lui Ștefan cel Mare nu au luat sfârșit odată cu încheierea manifestărilor de la Putna și din Regatul României. Duelul de presă dintre români și maghiari a continuat, cu intensități diferite, până în toamna anului 1904, printre adversarii de bază ai ziarelor ungurești fiind periodicele „Secolul” și „Independența Română” („Román lapszemlek”. *Székegy Nemzet*, 1 august 1904: 3). Cu toate acestea, au existat și câteva texte, chiar dacă foarte puține, care nu au abordat părtinitor sau cu o tentă vădit antiromânească situația provocată de

⁷ „A putnai dákóromán lelkesedés morájára résen kell lennünk, és mikor a végeken a horvát, a tót, a szász, a magyar nemzeti állameszme ellen feni fegyvereit, az égiekkel postálgató román lázitást a kormány teljes erővel fojtsa el”.

festivitățile respective. Astfel, în contextul imediat anterior zilei de comemorare a marelui voievod, redacția ziarului românesc „Libertatea” din Orăștie a reprodus un articol publicat în ziarul clujean „Kolosvári Ujság”, ce relatează cazul unui abuz comis de organele de poliție din oraș asupra a doi români, Teodor Bota și Romul Secășan, care se ocupau cu o colectă de fonduri pentru serbarea de la Putna, și care fuseseră citați și „puși sub acuză pentru adunare de bani pentru demonstrație națională neiertată.

Noi (de la acea foaie adevărată) nu suntem ceva mari prieteni ai Valachilor, – dar atunci când e vorba de dreptate, nu ne uităm la aceea, că Român ori Ungur e acela, căruia i se face nedreptatea.

Tocmai pentru aceea, noi osândim râvna prea mare a poliției, care prin astfel de purtare, de fapt dă material Românilor de a se plânge de prigonirea lor! Nu-i iertat să cauți pete și-n soare! Pietatea națională trebuie cinstită, fie ea a Românului, a Sasului, a Slovacului, ori a Sârbului! Ear Boca și soțul alt păcat n-are, decât că vor să pună cunună pe mormântul unui mare principe al națiunii lor!” („Ștefan-cel-Mare”. *Libertatea*, 22 iunie / 9 iulie 1904: 2). Comentând atitudinea celor de la redacția clujeană, gazetarii de la periodicul „Libertatea” arătau: „Așa scrie ziarul maghiar. Și noi n-avem de adaos, decât, că, decât căpitanul de poliție din Cluj, înzecit mai păcătos e stăpânul său, guvernul din Pesta și rectorul universității din Pesta, cari n-au nici atâta simț superior pentru dreptate și corectitudine, cât modestul scriitor de la micul ziar din Cluj!” (*Ibidem*).

La mai bine de o lună de la comemorarea lui Ștefan cel Mare, într-un ziar din Pécs, „Pécsi Közlöny”, au fost publicate două povestiri despre voievodul moldovean, foarte probabil inspirate din legende și poveștile existente în literatura română. Autorul acestora, un anume Hegyhati, le-a intitulat *O mamă adevărată (Egy igazi anya)* și *Un testament (Egy végrendelet)*. Primul text aduce aminte, prin fibra narativă, de poezia lui Dimitrie Bolintineanu, *Muma lui Ștefan cel Mare*. Dincolo de diverse distorsiuni istorice flagrante, trebuie remarcat tonul admirativ și laudativ al celor două povestiri publicate în ziarul maghiar. La finalul celei de a doua, autorul a efectuat o interesantă paralelă cu realitățile politice cunoscute de maghiari la începutul veacului al XX-lea: „Testamentul marelui voievod a fost priceput de neamul său. Și noi maghiarii am avut domnitor așa de puternic, și noi i-am dat porecla de «rege sfânt», dar am uitat deja de mult, de mult de tot de testamentul său, poate tocmai de aceea suntem văzuți și astăzi ca vasali mișei ai Austriei.

Mânia Cerului este asupra noastră din cauza păcatelor trecute și actuale” (Hegyhati, 1904: 3)⁸.

⁸ „A nagy vojvoda végrendeletét megértette nemzete. Nekünk magyaroknak is volt ily hatalmas fejedelmünk, mi is a «szent király» melléknévvel illetjük, és már régen, nagyon régen elfelejtettük az ő végrendeletét, talán azért is tartanak Ausztria meghunyászkodó vazallusainak még most is.

Rajtunk az Ég haragja a multak és jelen büneiért”.

Din cele prezentate în textul nostru, putem concluziona că evenimentele derulate la Putna și în Regatul României cu ocazia comemorării, în iulie 1904, a 400 de ani de la moartea lui Ștefan cel Mare au reprezentat un subiect important nu doar pentru presa românească, ci și pentru cea maghiară. Intuind corect mesajul implicit al manifestărilor („A comemora însemna atunci să licitezi niște granițe”) (Mihalache, 2011: 58), redacțiile periodicelor maghiare au reacționat, practic, la unison, denunțând mesajul subînțeles al evenimentelor, inevitabil îndreptat împotriva intereselor Budapestei. Din relatările acelor zile transpare nemulțumirea provocată de eficiența scăzută a politicilor de maghiarizare, dar și imaginea unui iredentism românesc în plină afirmare, care, alături de mișcările altor națiuni înglobate în Imperiul Austro-Ungar, contribuia la accentuarea pericolului de destrămare a construcției de inspirație medievală a Sf. Ștefan.

Bibliografie

1. „A király és a putnai ünnep”. *Ellenzék. Politikai napilap*, XXV, nr. 164, 21 iulie 1904, 6.
2. „A nagy István vajda”. *Pesti Napló*, LV, nr. 195, 15 iulie 1904, 17.
3. „A putnai ünnep”. *Független Magyarország*, III, nr. 833, 11 iulie 1904, 4.
4. „A rektor tilalma és az oláh diákok”. *Budapesti Hirlap*, XXIV, nr. 160, 10 iunie 1904, 7.
5. „A tudományegyetem rektora a román nemzetiségű hallgatókhoz”. *Pesti Hirlap*, XXVI, nr. 141(9148), 21 mai 1904, 11.
6. *Adevărul*, XVII, nr. 5360, 6 iulie 1904.
7. *Budapesti Hirlap*, XXIV, nr. 162, 12 iunie 1904, 5.
8. Buzău, Renata-Gabriela (2020), „Comemorarea a 400 de ani de la moartea lui Ștefan cel Mare (1904). Evenimentele de la Târgu Neamț”. *Memoria Antiquitatis*, XXXVI, 124-134.
9. „Cronologie concordantă și antologie de texte”, 16 august 2023 (<https://www.putna.ro/Cronologia-s2-ss4.php>).
10. *Evenimentul*, Iași, 4 iunie 1904, 2-3.
11. Hegyhati, „Apró történetké”. *Pécsi Közlöny*, XII, nr. 84, 25 august 1904, 3.
12. „Heinrich Gusztáv”. *Magyar színművészeti lexikon*. A színjátszás és drámairodalom enciklopédiája. Szerkesztette: Erődi Jenő és Kürthy Emil összegyűjtött anyagának felhasználásával, a szerkesztő bizottság közreműködésével Schöpflin Aladár. II. Kötet: *Favartné – Komjáti Ferenc*, Budapest, Országos Színészegyesület és Nyugdíjintézete, 1929, 229.
13. Iorga, N. (1904), *Istoria lui Ștefan-cel-Mare povestită neamului românesc*. Ediție de lux, adnotată, București, Minerva, Institut de Arte Grafice și Editură.
14. Iorga, N. (1934), *O viață de om așa cum a fost*. Vol. II – *Lupta*, București, Editura N. Stroilă.
15. „István vajda emlékezete”. *Független Magyarország*, III, nr. 839, 17 iulie 1904: 10.

16. „István vajda emlékezete”. *Pesti Napló*, LV, nr. 200, 20 iulie 1904, 7.
17. M.J., „Tizenkétmillió román”. *Pesti Napló*, LV, nr. 197, 17 iulie 1904, 7.
18. „Magyar ujságírók a putnai ünnepen”. *Budapesti Hirlap*, XXIV, nr. 199, 19 iulie 1904, 9.
19. Mamina, Ion (2000), *Monarhia constituțională în România. Enciclopedie politică 1866-1938*, București, Editura Enciclopedică.
20. Mihalache, Andi (2007), *Mănuși albe, mănuși negre. Cultul eroilor în vremea Dinastiei Hohenzollern*, Cluj-Napoca, Editura Limes.
21. Mihalache, Andi (2011, februarie). „Cum „a fentat” Carol I comemorarea lui Ștefan cel Mare”. *Historia*, XI, nr. 110, februarie 2011, 57-59.
22. „Nagy István vajda emlékének meg ünneplése”. *Pesti Hirlap*, XXVI, nr. 197(9204), 17 iulie 1904, 11.
23. „Nagy István vajda emlékezete”. *Budapesti Hirlap*, XXIV, nr. 195, 15 iulie 1904, 7-8; nr. 197, 17 iulie 1904, 10.
24. „Nagy István vajda ünnepe”. *Brassói lapok*, X, nr. 161, 16 iulie 1904, 3.
25. „Oláh mozgalom a budapesti egyetemen”. *Szeged és Vidéke*, III, nr. 172(799), 22 mai 1904, 14.
26. Porțeanu, Alexandru (2005), Comemorarea din 1904 a lui Ștefan cel Mare în Transilvania. *Cvmidava*, XXVIII, Brașov, 130-149.
27. „Román diákok mozgalma”. *Budapesti Napló*, IX, nr. 141, 21 mai 1904, 7.
28. „Román diákok mozgalma. – Az egyetemi rektor rendelete. –”. *Budapest. Kepes politikai napilap*, XXVIII, nr. 141, 21 mai 1904, 8.
29. „Román diákok tiltakozása”. *Az Ujság*, II, nr. 160, 10 iunie 1904, 10.
30. „Román diákok tiltakozása”. *Magyarország*, XI, nr. 139, 11 iunie 1904, 9.
31. „Román lapszemlek”. *Székely Nemzet*, XXII, nr. 113, 1 august 1904, 3.
32. „Serbarea de la Putna și Maghiarii”. *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, LXVII, nr. 119, 1(14) iunie 1904, 2.
33. *Serbările de la Putna. Continuitatea unui ideal* (2021), Mănăstirea Putna, Editura Iacov Putneanul.
34. Spot (1904, 6 iulie), „D. Sturdza și străinii”. *Adevărul*, XVII, nr. 5360, 1.
35. „Ștefan-cel-Mare”. *Libertatea*, Orăștie, III, nr. 26, 22 iunie / 9 iulie 1904, 2.
36. „Tilalom a budapesti román diákoknak”. *Budapesti Hirlap*, XXIV, nr. 150, 31 mai 1904, 10.